

OTDK-dolgozat

Thomas de Froidmont: *Hodoeporicon et pericula Margarite Iherosolimitane*

Egy „szentéletű” zarándoknő a keresztes háború forgatagában és a szaracénok fogságában

Pályamunka lezárásának dátuma: 2023. január 11.

Tartalmi áttekintés

Bevezetés, kérdések és lehetséges válaszok	3
Thomas de Froidmont – Froidmont-i Tamás	3
<i>Az opus geminum</i> műfaja	4
A ránk maradt szöveg, a szöveghagyomány	5
Beverley-i Margit élete	5
A zárandoklat és a keresztes háború, Beverley-i Margit életének meghatározó eseményei	7
A zárandoklatok	7
A keresztes háború	7
A keresztes háborúk előzményei, okai és a keresztesek motivációi	8
Jeruzsálem ostroma és eleste (1187)	10
A harmadik keresztes háború (1189–1192)	11
A mű szerkezete	13
A mű megírásának megvallott célja és egyéb lehetséges szándékok	17
Biográfia vagy költői hagiográfia?	18
Összegzés	23
Felhasznált irodalom	24
Függelék	26

Bevezetés, kérdések és lehetséges válaszok

Dolgozatomban Thomas de Froidmont *Hodoeporicon et pericula Margarithae Iherosolimitane* című művét elemzem, amelyben a szerző nővérének, Beverley-i Margitnak (Margaret of Beverley) viszontagságos életéről írt.¹ Arra a kérdésre keresem a választ, vajon a megvallott testvéri szeretet mellett milyen írói szándékok vezérelték a szerzőt e különleges, egyedi mű megírásában, és mi állhat a mű megszületésének hátterében. Azokat az irodalmi eszközöket és műfaji elemeket igyekszem tehát feltárni, amelyeket a szerző az általam feltételezett szándék elérése – tudniillik a világi életben ellehetetlenült nővér megmentése – érdekében alkalmazott művében. Az irodalmi és történelmi környezet bemutatására mindenekelőtt a szerző életrajzát, a szöveg hagyományt és a műfajt ismertetem, majd röviden áttekintem a mű történelmi hátterét, a szentföldi zarándoklatok és a keresztes háborúk összefüggéseit. Ezután – dolgozatomban fő részében – részletesen elemzem a mű szerkezetét, bemutatom a műben szereplő bibliai idézeteket, utalásokat, legendás elemeket és a szentéletrajzokból átvett motívumokat. Azt vizsgálom és igyekszem bizonyítani ezáltal, hogy a litterátus, széles műveltségű szerző tudatosan írta meg, és formálta mintegy „szentéletrajzként” nővére életének történetét, így kívánta elérni az általam feltételezett szándékát.

Thomas de Froidmont – Froidmont-i Tamás

A szerző életéről keveset tudunk, valószínűleg a XII. század közepén született Angliában. Családjával Beverley-ben éltek. Szülei, Hulno és Szibilla korán meghaltak. Nővére, Margit tizenegy évvel volt idősebb nála. A franciaországi Froidmont ciszterci kolostorában lett szerzetes, költő és író. A rendbe való belépésének pontos időpontja ismeretlen. Egyes kutatók szerint Becket Szent Tamást kísérte franciaországi száműzetésébe, ez azonban nem támasztható alá bizonyítékokkal.² Azt is csupán feltételezhetjük, hogy a canterburyi székesegyházi iskolában tanult, ugyanakkor művei alapján megállapíthatjuk, hogy az antik és az ókeresztény irodalomban egyaránt jártas volt.³

Az alábbi műveit tartják számon: *Vita Sancti Thome Cantuariensis*, Becket Szent Tamás élete; *Epistola ad H.*, egy rendtársának szóló levél a karthauzi és a ciszterci rend

¹ Lásd a dolgozat Függelékét.

² MORRISON (2016) 76.

³ SCHMIDT (1986) 461.

összehasonlításáról, amely 1956-ban jelent meg először nyomtatásban; és a jelen dolgozatban részletesen is bemutatott *Hodoeporicon et pericula Margarite Iherosolimitane*. Többen neki tulajdonítják a *Liber de modo bene vivendi ad sororem* című értekezést is, amelyet Jacques Paul Migne (1800–1875) Clairvaux-i Szent Bernát művei közé sorolt, ám szerzősége a mai napig kérdéses.⁴ Valószínűleg azonban ezt az írást nem Froidmont-i Tamás írta, mert stílusa idegen a többi művétől.⁵

Az *opus geminum* műfaja

A *Hodoeporicon et pericula Margarite Iherosolimitane* műfaja *opus geminum*.⁶ Az *opus geminum* egy-egy prózai, illetve verses részből áll, amelyek szerzője és témája azonos. Gyakran az egyik rész elbeszélő, míg a másik inkább tanító jellegű. Ez a műfaj – a szakirodalomban olvasható megállapítások szerint – elsősorban Nyugaton terjedt el, a Földközi-tenger térségében és Keleten kevésbé alkalmazták, ott inkább *prosimetrum*okkal találkozunk, amelyekben a prózai és verses részek szabadon váltakoznak. Az *opus geminum* műfaji előzményeinek a parafrázisok tekinthetők, amelyek fontos szerepet játszottak az ókori oktatásban. Gyakori feladat volt a retorikai gyakorlatokon, hogy a növendékek versből prózát vagy prózából verset alkossanak. Az ókeresztény irodalomban is gyakoriak voltak a bibliai parafrázisok (lásd pl. Aquilinus Juvenus).⁷

Általában az V. századi Coelius Sedulius tartják az első szerzőnek, aki *opus geminumot* írt. A *Carmen paschale* című verses művét, amely hexameteres formában, öt könyvben foglalja össze Jézus életét, dolgozta át prózai változatban *Opus paschale* címmel. Ez a két mű fontos állomás az *opus geminum* kialakulásának történetében, de mivel valószínűleg nem egy egységes műnek szánta őket, így nem tekinthetőek klasszikus értelemben vett *opus geminumnak*. Az első valódi *opus geminumok* többnyire *hagiográfiai* művek, pl. Aldhelm von Malmesbury: *De virginitate*, Beda Venerabilis: *Vita S. Cuthberti*, Alcuin: *Vita S. Willibrordi*.⁸

⁴ KORONDI (2005) 156.

⁵ SCHMIDT (1986) 462–463.

⁶ MAIER (2004) 64.

⁷ FERRARI (2008) 248–252.

⁸ FERRARI (2008) 251–256.

A ránk maradt szöveg, a szöveghagyomány

A *Hodoeporicon et pericula Margarite Iherosolimitane* szövege egy XVII. századi kéziratban (Vaticanus Barb. lat. 1820) hagyományozódott, amit a Bibliotheca Vaticana őriz. Ez a kézirat erősen károsodott, így egyes részei olvashatatlaná váltak. Angel Manrique (1577–1649) *Annales Cistercienses* című művében is olvashatóak részletek a szövegből, ezek azonban a vatikáni kézirat terjedelmének csupán a felét teszik ki. A mű 128 verssort és néhány idézetet tartalmaz a prózai részből. Manrique egy clairvaux-i kéziratot jelölt meg forrásaként, amely azonban nem maradt fenn. Joseph François Michaud (1767–1839) összegyűjtötte a Manrique-től közölt sorokat, és *Bibliothèque des Croisades* című művében ki is adta azokat. 1882-ben a laon-i helytörténész, Adrien de Florival magyarázatokkal ellátva újra megjelentette ezt a szöveget.⁹

Egyes XVII-XVIII. századi bibliográfiák további kéziratokról is beszámolnak, amelyeket a spanyolországi Fitero és Nogales kolostoraiban őriztek, ezek azonban elvesztek.¹⁰ Paul Gerhard Schmidt a XX. század végén felfedezett még egy XVII. századi kéziratot Brüsszelben. A kézirat a vatikánival ellentétben jól olvasható, ezért Schmidt erre alapozva a szövegkiadásában több javítást is tett.¹¹ Froidmont-i Tamás művének verses részéből összességében csupán 234 sor került eddig kiadásra, a 235–810. terjedő sorok közül pedig számos sor el is veszett.¹²

Beverley-i Margit élete

Beverley-i Margit életét kizárólag testvére művéből ismerjük. Bár Froidmont-i Tamás történetileg hitelesen követi az eseményeket, mivel nem történeti, illetve életrajzi művet írt, Margit életét csak hiányosan és legendás elemekkel kiegészítve ismerhetjük meg.¹³ Beverley-i Margit 1150 körül született Jeruzsálemben. Szülei, Szibilla és Hulno Angliában éltek, és zarándoklaton vettek részt Jeruzsálemben, amikor a várandós édesanya világra hozta Margitot. A zarándokút után hazatértek, és Margit Angliában, Beverley városában nőtt fel. Három testvére született, akik közül ketten még csecsemőként meghaltak. Egyetlen testvére élte meg a

⁹ SCHMIDT (1986) 467–469.

¹⁰ SCHMIDT (1986) 467–469.

¹¹ SCHMIDT (1986) 485.

¹² SCHMIDT (1986) 468, 471. 20. jegyz.

¹³ MAIER (2004) 66.

felőttkort, Tamás, aki tizenegy évvel volt fiatalabb Margitnál, és szerzetes lett Franciaországban.

Margit az 1180-as években zarándokként visszatért születése helyszínére, Jeruzsálembe. 1187-ben, ott-tartózkodása idején vette ostrom alá Jeruzsálemet Szaladin (1171–1193). Margit a férfiak között részt vett a város védelmében, a harc közben meg is sebesítette őt egy lövedék. Szaladin csapatai győzelmet arattak és a várost 1187. október 2-án elfoglalták. Margit is fogságba esett, de ki tudta magát váltani, majd Jeruzsálemből Lakiszba ment. Itt ismét fogságba vetették és társaival együtt tizenöt hónapon át kemény fizikai munkára kényszerítették őket. 1189. február 2-án egy Tyrius nevű férfi kiváltotta Margitot és huszonnégy fogolytársát. Innen a pusztán át menekülve jutott el Antiókhia, ahol a kikötőben mosónőként dolgozott. 1188 júliusától Antiókhia is a szaracén seregek ostroma alatt állt. Amikor Margit odaért, még folytak a harcok, de végül a keresztény seregek győzelmet arattak. Antiókhából Tripoliszba ment, ahol, miután egy muszlim szolga törbe csalta, újra fogságba esett két előkelő gazdag szaracén házában. Az egyikük azonban megsajnálta őt, és szabadon bocsátotta.

Margit ezután 1191 nyarán Akkóba utazott. Itt sem maradt azonban sokáig, mivel az angol és a francia király, Oroszlánszívű Richárd és II. Fülöp között kialakult összetűzés pártos küzdelmeket és a nép körében is elégedetlenséget szült.¹⁴ 1192. szeptember 2-án a harmadik keresztes háború lezárásaként Richárd és Szaladin megkötötte a jaffai egyezményt, ami lehetővé tette Margit számára a visszatérést Európába. Rómába, majd Szent Jakab sírjához, Compostellába zarándokolt, azután pedig Franciaországba ment, ahol találkozott testvérével, Tamással, aki szerzetes lett Froidmont ciszterci kolostorában. Itt testvére hatására Margit is belépett a szerzetesrendbe, és tizennyolc évig élt még apácaként Montreuil-sous-Laon kolostorában 1214-ben vagy 1215-ben bekövetkezett haláláig.¹⁵

¹⁴ NICHOLSON (2008) 9.

¹⁵ SCHMIDT (1986) 465.

A zarándoklat és a keresztes háború, Beverley-i Margit életének meghatározó eseményei

A zarándoklatok

A zarándoklat ősi gyakorlata szinte minden vallásban jelenlévő (pl. zsidók zarándoklata Jeruzsálembe a sátoros ünnepeken, muszlimok zarándoklata Mekkába, a Kába-kőhöz), a kereszténységben pedig különösen elterjedt szokás.¹⁶ A keresztény ember a hit zarándokútját járó ember, alapvető jelképe tehát az úton haladás és a zarándoklat. A hit, mint vándorlás, zarándoklat már az Ószövetségben megjelenik Ábrahámától kezdődően a választott nép Egyiptomból való kivonulásán és pusztai vándorlásán át egészen a zsidók Jeruzsálembe való zarándoklatáig. A hit zarándoklatként való értelmezése az Újszövetségben még inkább kiteljesedik. Az evangéliumokból tudjuk, hogy Jézus maga is többször elzarándokolt élete során Jeruzsálembe (Jézus bemutatása a templomban, a tizenkétéves Jézus a templomban, Jézus bevonulása Jeruzsálembe). Jézus új értelmet ad a keresztény ember zarándok-létének, amikor önmagát útnak nevezi. Innentől kezdve a keresztény ember Krisztus útján járja földi zarándoklatát a mennyei haza felé. Ezt a hitet jelenítik meg a tényleges zarándoklatok is.¹⁷

Kezdetben a keresztények nem követték a zsidó zarándoklatok hagyományát, de a IV. századtól megkezdődött Jézus és a szentek életével kapcsolatos helyszínek felkeresése. A középkorban a szentföldi zarándoklatok voltak a legnépszerűbbek, de számos más zarándokhelyet is meglátogattak, ahol Jézus és a szentek ereklyéit és sírjait, vagy Szűz Mária és a szentek csodatévő szobrai, képei őrizték. A VI–VII. századtól a zarándoklatok célja és lelkiisége megváltozott. A zarándoklat a bűnbánati vezeklés, a penitenciatartás formájává vált, a zarándok a bűnei engeszteléséért kelt útra. A IX. századtól a zarándoklat pontos úticélját is kijelölték a penitenciatartáshoz, mégpedig általában a Szentföldet, Rómát vagy Compostellát. A zarándoklat gyakorlata tehát évszázadokon át a vezeklés és a bűnbocsánat elnyerésének egyik módjaként élt az egyházban.¹⁸

A keresztes háború

Többféle elképzelés született azzal kapcsolatban, hogy milyen katonai vállalkozásokat érthetünk a keresztes hadjáratok alatt. A XX. század végéig az volt az általánosan elfogadott nézet, hogy a keresztes háborúk a XI. század végétől a XIII. század végéig a Szentföldre indított

¹⁶ HAAG (1989) 1950, s. v. *zarándoklat*.

¹⁷ DOLHAI (2001) 176–180.

¹⁸ DOLHAI (2001) 181–182.

hadjáratok voltak, amelyek célja a keresztény szent helyek visszaszerzése, illetve megvédése volt. E nézet képviselőit *tradicionalistáknak* nevezik, ők határozták meg a keresztes háborúk hagyományos számozását is.¹⁹

A XX. század elején jelent meg a *generalista* irányzat, amely kitágította a keresztes háborúk közé sorolható vállalkozások körét. Képviselői a XI. századi egyházi reformban látták a háborúk kiváltó okát, és a szent és igazságos háború fogalmával is foglalkoztak. A XX. század második felében pedig a *pluralista* megközelítés terjedt el, miszerint a keresztes háború két feltétele a pápai felhívás (*proclamatio*) és a bűnbocsánat ígérete (*indulgentia*). Ők is megtartották azonban a hagyományos számozást a legjelentősebb hadjáratokra alkalmazva, amelyek közé kisebb megmozdulásokat is besoroltak.²⁰

A legmodernebb irányzat képviselői, a *popularisták* minden olyan katonai vállalkozást keresztes háborúnak tekintenek, amelyek, bár nem felelnek meg valamilyen szempontból a korábbi meghatározásoknak, vallásos céljaik igen hasonlóak (pl. proto-keresztes hadjáratok).²¹

A keresztes háborúk előzményei, okai és a keresztesek motivációi

A XX. század közepéig a keresztes háborúk kialakulásának egyik legfőbb okát Európa túlnépesedésében látták. Ezt az elképzelést azonban több minden is cáfolja: a korabeli források szerint a keresztesek száma és a népességnövekedés fordított arányosságban állt, és nem is találtak elég telepest az elfoglalt területekre. A résztvevők nagy része úgy indult a háborúba, hogy, ha túléli a háborút, utána haza kíván térni.²²

A másik gyakran emlegetett ok a földszerzés és a meggazdagodás reménye, ami összefüggésben állna a túlnépesedéssel és a *primogenitura* öröklési renddel. A háborúban való részvétel azonban rendkívül költséges vállalkozás volt.²³ A források arról is tanúskodnak, hogy a legtöbb keresztes semmibe vette a vagyonszerzés lehetőségét, mert tudatában voltak annak, hogy milyen veszélyes dologra vállalkoznak, és hogy sokan közülük meg fognak halni.²⁴

Számos kutató szerint a társadalom militarizáltsága, a háború és vérontás mindennapos élménye, valamint a lovagság megerősödése is fontos szerepet játszott a keresztes háborúk kialakulásában. Ezekhez kapcsolódik a X. században megjelenő *Pax Dei*– és a XI. században elterjedő *Treuga Dei*–mozgalom. A *Pax Dei*–mozgalom a X. század végén alakult ki a katonai

¹⁹ HUNYADI (2020) 57.

²⁰ HUNYADI (2020) 58–59.

²¹ HUNYADI (2020) 59.

²² HUNYADI (2020) 60–61.

²³ JASPERT (2006) 18–19.

²⁴ RILEY–SMITH (2008) 43.

erőszak visszaszorítására. A központi hatalom széttöredezésével megerősödtek a várak körül szerveződő helyi uradalmak, amelyek között egyre gyakrabban fordultak elő fegyveres összecsapások. Az egyház esküvel kötelezte a földesurakat, hogy akár fegyverrel is védjék meg azokat, akik nem képesek az önvédelemre. A *Pax Dei*–mozgalomból bontakozott ki a XI. századra a *Treuga Dei*–mozgalom, amely az egyházi ünnepeken mindenfajta harcot betiltott, és egyházi büntetésekkel sújtotta a békét megszegőket.²⁵ E két mozgalom jelentősége a keresztes háborúk szempontjából az, hogy általuk megjelent a béke fegyveres erővel való biztosítására tett egyházi eskü, amely az egyház tekintélyét is megerősítette.²⁶

A fegyveres erőszak visszaszorításával a lovagságnak új célokat kellett találnia. Az egyház állította szolgálatába őket, ezáltal pedig társadalmi elismertséget és megbecsültséget is szerezhettek maguknak.²⁷ A XI. századra alakult ki a *militia Sancti Petri*, majd pedig a *militia Christi* a keresztény hit és a pápa védelmére. Ez a fegyveres erő már az első keresztes háború előtt is számos alkalommal, például a *reconquista* során, a keresztény hit védelmezőjeként lépett fel. A háború kereszténység által is elfogadott formája a szent háború (*bellum sanctum*), amely „Isten akaratából” indul, és résztvevőinek bűnbocsánatot ígér. A szent háború gondolata az igazságos háború (*bellum iustum*) fogalmából alakult ki. Már a görög-római irodalomban foglalkoztak a *bellum iustum* kérdésével, később pedig több egyháztanító is tárgyalta.²⁸ Kiemelkedik közülük Szent Ágoston, aki a háborút elfogadhatónak tartja abban az esetben, ha azt törvényes hatalom hirdeti ki, és az ország védelme, a rend és béke helyreállítása vagy vagyon visszaszerzése céljából indítják.²⁹

A keresztes háborúk fontos előzménye a zarándoklatok hagyománya. Szoros kapcsolatot fedezhetünk fel ugyanis a keresztes háborúk és a zarándoklatok között. Sokáig azonos elnevezést is alkalmaztak rájuk, így a keresztes háborúkat a zarándoklatok általánosan elterjedt megnevezéseivel jelölték: *iter*, *expeditio*, *peregrinatio*. További hasonlóságok is vannak közöttük: a keresztesek és a zarándokok is esküt tettek indulás előtt, és távollétükben az egyházi és világi hatalom óvta családjukat és vagyonukat, valamint a keresztesek és a zarándokok is megkülönböztető jelzést viseltek magukon.³⁰ Egyik legfőbb belső motivációjuk is egyezett, tudniillik a bűnbocsánat elnyerésének reménye (*remissio peccatorum*).³¹ A

²⁵ GYÖRKÖS (2000) 62.

²⁶ JASPERT (2006) 18.

²⁷ JASPERT (2006) 33.

²⁸ UJHÁZI (2017) 22–28.

²⁹ JASPERT (2006) 14–16.

³⁰ JASPERT (2006) 23.

³¹ JASPERT (2006) 20–23.

hasonlóságok ellenére azonban a kutatók többsége úgy véli, hogy a keresztes háborúk és zarándoklatok eredete mégsem azonos.³²

Miként fentebb írtam, már a IV. századtól elterjedt a zarándoklatok gyakorlata, ami elsősorban a bűnbocsánat megszerzéséért Jézus Krisztus és a szentek életéhez kapcsolódó helyeken történt. Ezen zarándokhelyek között kiemelkedő szerepet játszott a Szentföld. Jeruzsálem 638-tól a muszlimok kezén volt, és bár a zarándoklatokat engedélyezték, a zarándokok nagy veszélyeknek voltak kitéve, utazásuk gyakran vértanúsággal végződött. Ezért tehát a szent helyek biztosítása és visszaszerzése, illetve a muszlimok által fenyegetett keresztény testvérek iránti együttérzés is közrejátszhatott a keresztes háborúk kialakulásában.³³ Napjainkban a legtöbb kutató egyetért abban, hogy a keresztes háborúban való részvétel egyik legfőbb motivációja a vallásos meggyőződés volt, amely a zarándoklatok lelkiségében is megmutatkozott.³⁴

Az első keresztes hadjárat 1096 és 1099 között történt meg.³⁵ Közvetlen előzménye az 1095. november 18–28. között lezajlott, II. Orbán pápa (1088–1099) által vezetett clermonti zsinat volt.³⁶ A pápa november 27-én nyilvános gyűlést hívott össze a város közelében fekvő mezőn, amelyen több százan vettek részt. Nagyhatású beszédében fegyverbe szólította a keresztényeket a kereszténység keleti határainak megvédésére és a bizánci keresztény testvérek megsegítésére, valamint a Szentföld visszaszerzésére, ahol egyre inkább ellehetetlenítették a keresztény zarándoklatokat. A résztvevőknek a pápa bűnbocsánatot ígért, illetve a vagyonuk és családjuk egyházi védelmét. A keresztes háború megindításának időpontját 1096. augusztus 15-ére tűzték ki, amely napon valóban el is indult a keresztes sereg a Szentföldre.³⁷

Jeruzsálem ostroma és eleste (1187)

Froidmont-i Tamás műve és Beverley Margit élete szempontjából Jeruzsálem 1187. évi ostroma és eleste,³⁸ valamint az azt követő harmadik keresztes háború sorsfordító esemény volt. 1187. július 4-én a muszlim csapatok Szaladin, Egyiptom és Szíria szultánja vezetésével megsemmisítő vereséget mértek a keresztény seregekre „Hattín szarvainál”. Itt Jeruzsálem haderejének nagy része megsemmisült, így ez a vereség döntő szerepet játszott Jeruzsálem

³² HUNYADI (2020) 63.

³³ JASPERT (2020) 20–23.

³⁴ HUNYADI (2020) 69.

³⁵ Az első keresztes háborúról lásd bővebben: HUNYADI (2011) 20–34.

³⁶ KLANICZAY (2005) 340.

³⁷ ASBRIDGE (2021) 43–46.

³⁸ Ezt az eseménysort mutatja be meglehetősen hűen a *Mennyei Királyság* (2005) című monumentális történelmi film (eredeti címe: *Kingdom of Heaven*), amelyet Ridley Scott rendezett.

elestében is. A hattíni győzelem után, 1187. szeptember 20-án kezdte meg Szaladin Jeruzsálem ostromát. A városban alig voltak fegyverre fogható emberek, így igyekeztek mindenkit, akit csak lehetett, bevonni a város védelmébe. Szaladin kezdetben északról és északnyugatról támadt, de szeptember 26-ra áthelyezte táborát az Olajfák-hegyére. Az Oszlop-kapu felől az utászok, miközben a lovasság védte őket, megkezdtek a falak aláaknázását, szeptember 29-re sikerült is rést ütni a falon. Bár a város védői hősieen harcoltak, nem volt esélyük a túlerővel szemben. Ibelin Balian (1143–1193), a város védelmének vezetője már szeptember 30-án megkezdte a tárgyalásokat a város feladásáról. Balian azt mondta, ha Szaladin nem fogadja el így a város feladását, hanem tovább harcol, megölik a muszlim foglyokat és lerombolják a muszlimok szent helyeit. Szaladin beleegyezett, hogy nem folytatja a harcokat és felajánlotta, hogy a keresztények kiválthatják magukat. Október 2-án vonult be Szaladin győztesként a városba, és megparancsolta a katonáinak, hogy nem eshet bántódása egyetlen kereszténynek sem. Váltásdíjuk kifizetése után (férfiak: tíz dínár, nők: öt dínár, gyermekek: egy dínár) szabadon távozhattak, de sokszor el is tekintettek az összeg kifizetésétől.³⁹

A harmadik keresztes háború (1189–1192)

A megrázó hattíni és jeruzsálemi vereség után VIII. Gergely pápa (1187) *Audita tremendi* kezdetű bullájában új keresztes hadjáratot hirdetett meg. A felhívás nyomán megkezdődtek az előkészületek. A harmadik keresztes háború legjelentősebb résztvevői I. (Oroszlánszívű) Richárd (1189–1199) angol király, II. Fülöp francia király (1180–1223) és Barbarossa Frigyes német-római császár (1155–1190) voltak.⁴⁰

Elsőként Barbarossa Frigyes indult útnak 1189. május 11-én. 1190 februárjában érkezett meg seregével Kis-Ázsiába, és elfoglalta Ikoniont. 1190. június 10-én Frigyes a Szalef folyón való átkelés közben balesetet szenvedett és meghalt. II. Fülöp és I. Richárd 1190 júniusában indultak el, de nézeteltéréseik miatt elváltak útjaik. Fülöp 1191 áprilisában érkezett meg Akkó alá és csatlakozott az ostromló sereghez. Richárd csak júniusban érkezett meg, ugyanis útközben lerohanta Ciprus szigetét. Az egyesült keresztény sereg július 12-én győzelmet aratott. Richárd serege Jaffa felé indult, de Arsúfnál arra kényszerült, hogy megütközzön Szaladin seregével, amelyet sikerült legyőznie. Ezután Jaffát is elfoglalta. A keresztesek között azonban meghasonlás támadt, vajon Aszkalon vagy Jeruzsálem ellen vonuljanak, Szaladin végül

³⁹ RUNCIMAN (1999) 609–612.

⁴⁰ GERGELY (1982) 115.

lerombolta Aszkalont, ezért 1191 novemberében Richárd serege megindult Jeruzsálem felé.⁴¹ A vezérek között és a seregben kialakult ellentétek miatt azonban többszöri próbálkozás után sem sikerült elérni a várost. Bár Szaladin visszafoglalta Jaffát, Richárd vezetésével sikerült a szaracénokat kiűzni a városból.⁴² A harmadik keresztes háborút a jaffai békeszerződés zárta le, amelyet 1192. szeptember 2-án kötött meg I. Richárd és Szaladin. A szerződés értelmében a Jaffától Tyrusig terjedő partszakasz keresztény uralom alatt, Jeruzsálem viszont muszlim kézen maradt, de a zarándokok számára szabad bejárást biztosítottak a Szentföldre.⁴³

⁴¹ ALLEN (2017) 30–31.

⁴² GILLINGHAM (2002) 209–212.

⁴³ ALLEN (2017) 31.

A mű szerkezete

Froidmont-i Tamás műve az *opus geminum* műfaji sajátosságainak megfelelően két nagy részre osztható: egy prózai és egy verses részre. Az eredetileg 810 soros verses részből azonban csupán 234 sor került kiadásra. A prózai és verses részt is több kisebb szerkezeti egységre oszthatjuk fel.

A prózai rész három szerkezeti egységből áll. Az első, bevezető egységben a szerző leírja a mű keletkezésének okait és körülményeit. Isten segítségével és Isten dicsőségére írja a művet, amely prózai és verses részből fog állni (*opus geminum*). Azzal indokolja a műfajválasztást, hogy a változatosság gyönyörködteti az embereket, míg az egyhangúság utálatos számukra (*varia delectant et identitas est fastidio*)⁴⁴. Korábbi példát is említ a műfajra, mégpedig Jób könyvét a Bibliából. Úgy gondolja, hogy műve nem a szépsége miatt fog igazán tetszeni az embereknek, hanem az író odaadása miatt (*non ob sui venustatem, at propter scribentis tamen devotionem displicere non poterit*). Bár dicséri az általa választott műfajt, úgy gondolja, hogy nem az a meghatározó, hogy prózában vagy versben írják-e a művet, hanem hogy felragyog-e benne az igazság (*non est magnopere curandum metro an sine metro veritas elucescat*), és tanítja-e az embereket (*dummodo rudes erudiantur*).

A második szerkezeti egységben Tamás Margit életének történetét mutatja be röviden, amit a verses részben később részletesebben is előad. Ebben a prózai részben Tamás kizárólag a legfontosabb eseményeket írja le tömören: Margit Jeruzsálemben született miközben szülei zarándoklaton vettek részt, majd hazatérve Beverley-ben nőtt fel. Felnőttkorában zarándokként visszatért a Szentföldre, épp akkor, amikor Szaladin megostromolta a várost. Jeruzsálem eleste után fogságba került, de ki tudta magát váltani. Ezután Lakiszba ment, ahol ismét fogságba vetették. Tizenöt hónap után szabadult ki, miután egy keresztény férfi kiváltotta őt és társait. Innen Antiochiába ment, hogy meglátogassa Szent Margit sírját, és teljesítse fogadalmát. Ez a motiváció nem szerepel a verses részben, de ez is megerősíti azt a feltevést, hogy Margit zarándokként kelt útra. A szerző itt megemlíti, hogy Margit Tripolisban majdnem fogságba esett, de nem számol be a két gazdag szaracén házában történt bezárásáról. Az angol és francia király közötti összetűzés miatt Margit hazaindult, és bátyja biztatására belépett a ciszterci rendbe. Itt még nem ír Tamás arról, hogy hazafelé más zarándokhelyeket is meglátogatott Margit, és a találkozásuk történetét sem beszéli el. Mivel a verses részből számos sor elveszett, rendkívül fontos a prózai rész következő, záró szakasza, amelyből megtudhatjuk, hogy Margit még tizenhét évig élt a kolostorban. Tamás kiemeli, hogy különleges Mária-tiszteletben élt

⁴⁴ A latin szöveget SCHMIDT (1986) szövegkiadása alapján idézem.

ezután (valószínűleg a Szűz által kieszközölt csodák miatt), de a Szűzanya tisztelete által továbbra is Krisztus szenvedéseit tekintette élete viszonyítási pontjának, annál is inkább mert Mária is összefonódott Fiával szenvedései közben.

A harmadik szerkezeti egységben Tamás a későbbi lehetséges vádlói és rágalmazói ellen fordul, akik (Sallustiust idézve) bár titokban szívesen olvassák művét, nyilvánosan a kákán is csomót keresve rágalmazzák és kinevetik (*ne forte nostra legens in angulo sicophanta in publico roderet et rideret, in electis maculam querens, in scripo nodum*). Kijelenti, hogy művét Margit elbeszéléséhez hűen írja (*que autem scribuntur, ex eius ore, de qua referuntur, accepi*), és nem egészítette ki semmiféle hamis állítással (*reprehendo, quod marmoreum parietem luto superinduxerim*).

A verses rész hét szerkezeti egységből áll. Az első szerkezeti egységben (1–14. sorok) Tamás a prózai bevezetőhöz hasonlóan bemutatja a mű keletkezésének okait és körülményeit. Barátja kérésére írja meg a művet: „*Mit megtudtam, elmondom, hisz kérte barátom*”⁴⁵ (*Que nuper didici referam prece victus amici*, v. 1.), hogy a még ismeretlen események és történetek ne maradjanak rejtve (*non celari debuit, immo dari*, v. 4.). Az író szándéka az, hogy megörökítse Isten nagy tetteit (*gesta Dei*), és megemlékezzen nővérének, Margitnak szenvedésekkel teli életéről (*dura pati, Christe, pro te liber admonet iste*, v. 9.). Az szerző műve írása közben Krisztust fogja követni, ugyanis tudja, hogy ez nem sikerülhet önnön erejéből. Ezekkel a szavakkal fejezi ki igyekezetét: „*Hogyha tudom helyesen, de ha nem, hát majdcsak igyekszem. / Krisztus lesz vezetőm, s én követője leszek.*” (*Si possum recte, si non, quocumque modo rem / Aggredior, Christus hoc ducat, ergo sequor.* v. 7. sk.). Ez az írói hozzáállás (*humilitas*) leginkább a hagiográfiai művekre jellemző.⁴⁶ A szerző utal arra, hogy testvére is segített a mű megírásában, néhány helyen javította is (*suo corrigat ille stilo*, v. 12.). Műve szerkezetét is vázolja: az első részben a még ismeretlen eseményeket mutatja majd be (*pars prima nitet novitate stupenda*, v. 13.), míg a mű második fele inkább tanító jellegű lesz (*que magis edificent, optima fine latent*, v. 14.).

A második szerkezeti egység (15–40. sorok) elején Tamás Margit megszólítását követően átadja a hősnőnek a szót. A mű további részeiben Margit egyesszám első személyben meséli el viszontagságos életének történetét. Ez a személyes hangvétel újdonságot jelent a párhuzamba vonható hagiográfiai művek között.⁴⁷ Ebben a szerkezeti egységben Margit a gyermekkorára emlékezik vissza. Már születése előtt megpróbáltatásokban volt része (*Bis non*

⁴⁵ A magyar idézeteket saját verses fordításomban közlöm. A mű teljes fordítása előkészületben van.

⁴⁶ KRUEGER (2013) 94–109.

⁴⁷ SCHMIDT (1986) 468.

nata maris undis commitor amaris, v. 19.), amikor ugyanis szülei Angliát hátrahagyva Jeruzsálembe mentek, hogy apja teljesítse ott fogadalmát, anyja várandósan tette meg a hosszú és nehéz utat a Szentföldre. Margit szülei valószínűleg a penitenciatartás egyik formáját gyakorolták ezzel (*vota pater pia solvit*, v. 25.), hiszen, miként azt a zárándoklatokról fentebb említettem, a VI–VII. századtól a zárándoklat (különösen a Szentföldre) a penitenciatartás egyik módjává válik. A szülők még csecsemőként hazavitték Angliába Margitot, és odahaza nőtt fel Beverley-ben. Margit kiemeli hazavezető útjuknak azt az epizódját, amikor kis híján farkas támadta meg őket, és el akarta ragadni őt, de apja kijátszotta és elűzte az állatot, ezért nem esett bántódásuk (27–38. sorok).

A harmadik szerkezeti egységben (41–60. sorok) Margit elbeszéli, miként vett részt Jeruzsálem ostromakor a város védelmében. Felnőttkorában zárándokként érkezett a Szent Városba épp abban az időben, amikor Szaladin megostromolta a várost. Mivel nagyon kevés katona volt a városban, mindenkinek fegyvert kellett fognia. Tamás bátor, harcias hősnőként (*seva virago*) ábrázolja nővérét, aki férfiként harcolt a várfalakon: „*Ott sisakomban a várfalakon mint férfi forogtam*” (*Assimilata viro galeam gero, menia giro*, v. 45.), mindezt szemléletes hasonlattal fejezi ki az író: „*Mészköként a zafírt s nőként a férfit utánzom*” (*Femina fingo virum, tophus pretendo saphirum*, v. 47.). A harcban nemcsak bátorságot tanúsított, hanem társait is segítette, vizet adott a bajtársaknak a hőségben, miközben egy lövedék még meg is sebesítette. Jeruzsálem eleste után fogságba került Margit is, de ki tudta magát váltani.

A negyedik szerkezeti egységben (61–98. sorok) arról olvashatunk, hogy Margitot és társait Lakiszban újra fogságba vetették. Ez a fogság tizenöt hónapig tartott. Margit beszámol a szörnyű kínokról, amiket Krisztus nevéért kellett elszenvednie: „*Krisztusomért hajtottak rettenetes rabigába*” (*capta iugo tristi trador pro nomine Christi*, v. 59.). Kemény fizikai munkára kényszerítették és veréssel büntették őket: „*Fát hordok, köveket gyűjtök: méltatlan e munka / Az ellenszegülést durva verés követi. / Ütlegetek, forróságot, hideget s fenytést is / Tűrök bánatosan.*” (*Cogor ad indigna: lapides lego, congero ligna / Iussum si renuo concita cesa luo. / Verbera dira, minas, estus simul atque pruinas / Tristis sustineo.* v. 67. skk.). E kínokat tetézte a szűkös élelem, a hőség és a kevés pihenés is. Margit megemlékezik egy istenfélő és törvénytudó pap fogolytársáról, aki beszédeivel arra tanította őket, hogy Krisztusért és bűneik jogos büntetéseként kell elszenvedniük ezeket a szörnyűségeket. Tizenöt hónap után egy istenfélő keresztény kifizette váltságdíjukat, így kiszabadultak.

Az ötödik szerkezeti egység (99–144. sorok) Margit pusztában való menekülését mutatja be: „*Félve bolyongtam, minden irányból puszta terült el.*” (*Anxia sola vagor, heremus patet undique lata.* v. 113.). Ruhája csupán egy zsák volt: „*Zsák volt csak rajtam ruhaként,*

tanusítva a sorsom, / Színetelen is volt már, és meleget sem adott / és könnyű s rövid is, így épp csak fedte a testem.” (*Captive testis saccus pro tegmine vestis / Est mihi, cui desunt hinc color, inde calor. / Hic brevis atque levis vix naturalia celat.* v. 103. skk.). Öt napig egy szelet kenyér táplálta, majd pedig gyökereket gyűjtött, és egyetlen társa kis zsoltároskönyve volt. Ebben az egységben újabb csodálatos epizódot is megörökít a szerző (*mira loquor, sed vera tamen*, v. 129.). Margit – nem gondolva a sivatagi éjszaka hidegére – lefekszik a földre, a zsákot is leveszi magáról, hogy párnaként leteríthesse a földre. Amikor néhány óra múlva felébred, hótakaróval van betakarva és a talaj gőzfelhőt bocsát ki, így nem fagy meg. Margit ezután folytatja útját a pusztában Antiókhia felé, azonban egy muszlim katona útját állja és elragadja tőle zsoltároskönyvét. Ekkor újabb rendkívüli dolog történik. A rabló, miután elküldi Margitot, mégis visszahívja, a lábai elé borul és visszaadja neki a könyvet, sőt még az utat is megmutatja neki.

A hatodik szerkezeti egységben (145–194. sorok) megtudhatjuk, hogy Margitnak végül sikerül eljutnia Antiókhiaába. A muszlim seregek ezt a várost is megtámadták, de a keresztény csapatoknak sikerült a támadást visszaverni. Ekkor úgy tűnik, hogy Margit sorsa is jobbra fordul már, azonban egy szerencsétlen véletlen és egy muszlim szolga ármánykodása folytán azonban ismét muszlim fogságba esik, ezúttal két gazdag pogány házában. Margit elkeseredettségében és félelmében még a felajánlott élelmet is visszautasítja. Kilátástalan helyzetében Szűz Mária nevét hívja segítségül. Az egyik muszlim, aki jóindulatú volt és már korábban is szálnalmat érzett Margit iránt, meghallja, hogy Szűz Máriához kiált, és csodálatos módon ez annyira megindítja őt még pogány létére is, hogy szabadon engedi Margitot.

A hetedik szerkezeti egységben (195–234. sorok) Margit beszámol visszatéréséről Európába. Ehhez hozzájárult az angol és francia király között kialakuló meghasonlás is, ami pártküzdelmeket és a nép körében is elégedetlenkedést szült, de elsősorban az átélt szörnyűségek és a honvágy (*vivere me peregre tedet; / Esse diu peregre, rarus, qui non ferat egre*, v. 202. sk.) késztette arra, hogy visszainduljon Európába. Miközben hazafelé tartott, Compostellába és Rómába is ellátogatott. Ez igazolni látszik a fent megfogalmazott feltevést, miszerint Margit voltaképpen zarándoknő volt, és célja a kor legjelentősebb zarándokhelyeinek felkeresése volt. Útja során azonban kirabolták, és a kimerítő utazástól az egészsége is megromlott, így nem tért már haza, hanem egyetlen reményeként felkereste Franciaországban testvérét, Tamást, aki időközben ciszterci szerzetes lett Froidmontban. A fennmaradt verses rész a két testvér megható találkozásával zárul. Kezdetben alig ismerik fel egymást (*vix credit*), de Margit bizonyítékkal megidézi szüleik és csecsemőként elhunyt testvéreik emlékét. Ekkor már megtörténik az érzelmekkel teli felismerés is (szinte a klasszikus tragédiákat idéző

ἀναγνώρισμός – talán ez sem irodalmi véletlen), Margit pedig beszámol viszontagságos utazásáról. Tamás ezután – aggódva testvééréért – győzködni kezd, hogy legyen ő is szerzetes, a prózai részből pedig már megtudhattuk, hogy ez így is történt, és még tizennyolc évig élt Margit Montreuil-sous-Laon kolostorában.

A mű megírásának megvallott célja és egyéb lehetséges szándékok

A szerző a prózai és verses részben egyaránt megfogalmazza a mű megírásának céljait. Tamás elsősorban emléket kíván állítani Margit szenvedésekkel teli életének (*Dura pati, Christe, pro te liber admonet iste*, v. 9.), és meg akarja örökíteni Isten dicső tetteit (*Hinc est cura mihi gesta referre Dei*, v. 6.), mert nem akarja, hogy Margit életének még ismeretlen eseményei rejtve maradjanak (*Quod non celari debuit, immo dari*, v. 4.). A szerző megemlíti a mű tanító célzatát is (*fidei et moribus honestis in aliquo emulande virtutis emolumentum sint*) az ószövetségi Példabeszédek könyvére hivatkozva (*Da occasionem sapienti et sapientior erit*).⁴⁸

Úgy gondolom azonban, hogy méltán tehetjük fel a kérdést, vajon lehetett-e a mű megírásának olyan célja is, amit a szerző nem említ. A 233–234. sorokat olvasva: „*Aggódván értem, hogy az életemet hogyan élném / Így kezd győzködni ím, hogy apáca legyek.*” (*Pro me sollicitus, qua possim degere vita / Ut monacham faciat, dicere cepit ista*. v. 233. sk.) felmerülhet, hogy Tamás talán azért írta, illetve formálta ekképpen a művet, hogy helyreállítsa és megvédje Margit becsületét és hírnevét. A muszlim fogságból hazatérő nőket ugyanis megbélyegezték. Margit ráadásul háromszor esett muszlim fogságba. Tamás kizárólag kemény fizikai munkáról, a nélkülözésről és a testi fenyegetésekről számol be, szexuális erőszakról nem. A források azonban gyakran írnak a fogságba esett keresztény nők megbecstelenítéséről. A muszlim csapatok foglyul ejtették azokat a nőket, akik alkalmasak voltak fizikai munkára, szépek és fiatalok voltak vagy elég gazdagok ahhoz, hogy váltságdíjat kérjenek értük tekintet nélkül arra, hogy hajadonok, feleségek, özvegyek vagy apácák voltak-e. A keresztény források hangsúlyozzák a fogságba esett nők szépségét, fiatalságát és ártatlanságát. Ennek célja valószínűleg az lehetett, hogy az olvasókban szánalmat ébresszenek ezek iránt a nők iránt, illetve, hogy a muszlim férfiakat negatív színben tüntessék fel.⁴⁹ Ennek ellenére a muszlim fogságból hazatérő nőket általában tisztátalannak tartották. Előfordult az is, hogy nem a

⁴⁸ Péld 9,9.

⁴⁹ HODGSON (2007) 96.

fogvatartókat, hanem magukat a nőket tartották bűnösnek, amiért nem „megfelelően” viselkedtek a fogságban, a hajadonok házassági esélyei pedig szinte teljesen szertefoszlottak.⁵⁰

A fogságból hazatérő, megbélyegzett nők egyetlen reménye minden bizonnyal a szerzetesrendekbe való belépés volt. Tamás művéből megtudhatjuk, hogy sikerült meggyőznie Margitot, lépjen be a ciszterci rendbe. A Froidmonthoz legközelebbi ciszterci apácázárda Montreuil-sous-Laon kolostora volt. Ebben az időszakban azonban olyan népszerűvé vált ez a kolostor, hogy korlátozták a felvehető apácajelöltek számát.⁵¹ Véleményem szerint a mű megírásának célja tehát az is lehetett, hogy segítse Margit felvételét és beilleszkedését a kolostorba. Ehhez hozzájárult Clermont és Blois grófjának, I. Lajosnak (1191–1205) támogatása is, aki 1190-ben pártfogása alá vette Froidmont kolostorát.⁵² A szerzőnek a kolostorát is támogató gróf meggyőzése is célja lehetett. A prózai részben meg is említi a gróf támogatását, amellyel segítette Margit felvételét a kolostorba (*piissimi Claromontensium et Blesensium Comitum Ludovici liberalitate negocium procurante, ut vite secularium valefaciens, velut gemma inclita de luto luci reddita, Marie Margarita ministret.*). Margitot így végül felvették a kolostorba, és még tizenhét évig élt ott békében. Feltételezésem szerint, amit az alábbiakban bizonyítani törekszem, Tamás a műben az *expressis verbis* megfogalmazott célok túl ezért is folyamodhatott írói tehetségéhez, hogy megvédje testvére becsületét, és hogy ezzel a művel is támogassa Margit kolostorba való jelentkezésének elfogadását, mert Margitnak ez volt az egyetlen esélye a tisztességes életre, egyáltalán az életben maradásra.

Biográfia vagy költői hagiográfia?

Froidmont-i Tamás szinte szentként ábrázolja nővérét, Margitot a művében. Ezt az igyekezetet a testvéri szeretet megnyilvánulásának is tekinthetjük, hiszen a szerző a verses rész bevezetőjében kiemeli, hogy a nővére iránti szeretetből írja meg művét (*quem metricè composuit ad laudem Dei et ob amorem dicte sororis sue*). A mű azonban több szempontból is keresett hasonlóságot mutat a hagiográfiai művekkel, ezért feltételezhetjük, hogy a szerző tudatosan törekedett arra, hogy Margit életrajzát szinte szentéletrajzzá alakítsa. Szerzetesként és Becket Szent Tamás életrajzírójaként jól ismerhette a szentek életét, ezért nem lehet véletlen, hogy több olyan motívumot fedezhetünk fel a műben, amelyek más szentéletrajzokban is megjelennek. A műfajválasztás is ezt a feltételezést erősíti, hiszen, miként azt fent említettem,

⁵⁰ HODGSON (2007) 148–150.

⁵¹ DENIS DE SAINTE-MARTHE (1751) 638–639.

⁵² SCHMIDT (1986) 475. 24. jegyz.

az *opus geminumok* között számos hagiográfiát találunk. Felmerül tehát a kérdés, hogy Froidmont-i Tamás művét biográfiai vagy hagiográfiai műnek tekinthetjük-e.

A hagiográfiai művek egyik legfőbb célja az volt, hogy tanítsák az embereket és példát állítsanak eléjük, mert a szentek életében arról olvashattak, hogy hozzájuk hasonló emberek bizonyos erényeket hősiek fokon éltek meg. Ez arra indította az olvasókat, hogy kövessék szent példaképeiket. Ehhez hasonlóan Tamás is kiemeli művének tanító célzatát, és Margitot, mint a rendíthetetlen hit példaképét állítja olvasói elé. Véleményem szerint a műben – az irodalmi cél elérése érdekében – több bibliai idézet, utalás és motívum is található.

Sorrendben:

1. Miután Margit megszületett Jeruzsálemben, szülei hazavitték Angliába. Útközben farkas környékezte meg őket, apja azonban megvédte családját a vadállattól, így az nem bántotta őket. A szerző különös figyelmet szentel ennek az eseménynek, részletes leírást olvashatunk. A kisdéd és anyja számár hátán utaztak. Ez a részlet – véleményem szerint – eszünkbe idézheti a Bibliából a Szent Család, Szűz Mária, Szent József és a gyermek Jézus menekülését Egyiptomba.⁵³ A Jézus gyermekségtörténetéről szóló újszövetségi apokrif iratok és később a képzőművészeti alkotások is úgy emlékeznek meg erről az eseményről, hogy Mária, karján Jézussal számáron utazott, és az állatot Szent József vezette. Egyes apokrif történetek arról is írnak, hogy vadállatok közelítették meg őket, de nem bántották a Szent Családot. A jelenet azonban Margit egész életének metaforájaként is értelmezhetjük, hiszen, bár sokszor került szörnyű és reménytelennek tűnő helyzetekbe, amikor a sátán megkörnyékezte őt, megannyiszor Istenhez, mint mennyei Atyjához és Máriához, mint Szűzanyához folyamodott segítségért, és rendre megmenekült.

2. Tamás azt írja nővéréről, hogy felnőttkorában felvette keresztjét, és követte Krisztust (*et adulta baiulans sibi crucem, ut Christum Christiana sequeretur*). Ezeket a szavakat néhányan tévesen úgy értelmezik, hogy Margit keresztesként ment a Szentföldre.⁵⁴ A szerző azonban itt Jézus szavaira utal: „*Ha valaki követni akar, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét mindennap és úgy kövessen*” (*Si quis vult post me venire abneget se ipsum et tollat crucem suam cotidie et sequatur me*).⁵⁵ Ez a mondat többféle változatban Máté, Márk és Lukács

⁵³ Mt 2, 13–15.

⁵⁴ MAIER (2004) 65.

⁵⁵ Lk 9,23: Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔρχεσθαι, ἀρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ’ ἡμέραν, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι.

evangéliumában is megtalálható.⁵⁶ Egy másik helyen pedig, amikor a szerző arról beszél, hogy Margit többször is szörnyű veszélyeknek tette ki magát nem félve attól, hogy elveszíti földi életét, mert hitt abban, hogy akkor elnyeri az örök életet, Jézusnak ezt a mondatát idézi Máté evangéliuma szerint: „Aki elveszíti értem életét, az megtalálja azt” (*Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*).⁵⁷

3. Amikor Tamás felsorolja, hogy Margitnak milyen szörnyűségeket kellett átélnie (*Vixit itaque ab ineunte etate in laboribus plurimis, in mortibus frequenter, periculis fluminum, periculis latronum*), Pál apostol Korinthusiakhoz írt II. levelének részletére utal, ahonnan több kifejezést át is vesz (*dico plus ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantius in plagis supramodum in mortibus frequenter, a ludaeis quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis caesus sum semel lapidatus sum ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui, in itineribus saepe periculis fluminum, periculis latronum periculis ex genere periculis ex gentibus periculis in civitate, periculis in solitudine periculis in mari periculis in falsis fratribus, in labore et aerumna in vigiliis multis, in fame et siti in ieiuniis multis in frigore et nuditate*).⁵⁸ Pál apostolnak fent idézett felsorolása arról, hogy milyen szenvedéseket kellett kiállnia akár Margit életéről is szólhatna. Margit is többször fogságba esett, fogvatartói megverték, többször is halálos veszedelembbe került, sokszor volt vándorúton és hánykolódott a tengeren, útközben őt is kirabolták, idegen népek között és hazatérve saját népe körében is veszélyben forgott, különböző városokban és a pusztaságban is bajba került, ő is éhezett, szomjazott, fagyoskodott, és neki sem volt mit magára öltenie. A szerző tehát itt – számomra egyértelmű módon – Margit szenvedésekkel teli életét Szent Pál apostol viszontagságos életútjával állítja párhuzamba.

4a. Froidmont-i Tamás legendás és csodás elemekkel is kiegészítette Margit életének történetét. Margit háromszor került muszlim fogságba, először még ki tudta magát váltani, Jeruzsálem elfoglalása után ugyanis Szaladin megparancsolta, hogy kíméljék meg a keresztényeket és a váltságdíj kifizetése után engedjék őket szabadon. A másik két alkalommal azonban már hosszabb ideig kellett elszenvednie a fogság gyötrelmeit, és csak természetfeletti segítséggel sikerült kiszabadulnia. Margit mindkétszer Szűz Mária segítő közbenjárásának tulajdonítja a szabadulását. Lakiszi fogságából február 2-án, Szűz Mária megtisztulásának

⁵⁶ Mt 16, 24; Mk 8,34; Lk 10, 38; Lk 14, 27.

⁵⁷ Mt 10,39

⁵⁸ 2Kor 11, 23–27 A görög eredetit a továbbiakban nem idézem.

ünnepén (*Purificatio Beatae Mariae Virginis*) menekülhetett meg, miután a foglyok Mária segítségét kérték gyötrelmeik között (*Meroris tanti finem faciens ypapanti, / Qua concessa quies, est veneranda dies*, v. 91. sk.). A XIII. századra már elterjedt a Szűz, mint Fogolykiváltó Boldogasszony (*Beata Maria de Mercede*) tisztelete. A keresztes háborúk során sokan tettek fogadalmat Szűz Máriának muszlim fogságba esett keresztények kiváltására. Margitot és fogolytársait is egy istenfélő férfi váltotta ki, aki régóta várt gyermeke megszületése okán tett fogadalmat a foglyok kiváltására (*Nos redimit Tyrius vir bonus atque pius, / Cui puer optatus eodem tempore natus / Letitie summe maxima causa fuit*, v. 94. skk.). A XIII. század elejétől kezdve kifejezetten azzal a céllal is alakultak szerzetesrendek (mercediáriusok, trinitáriusok), hogy a rend tagjai a keresztény foglyokat önmagukkal váltsák ki.⁵⁹

4b. Margit harmadszor Tripolisz közelében került fogságba két gazdag muszlim házában, miután egy szolga törbe csalta. Ekkor már olyannyira elkeseredett, hogy enni sem volt hajlandó, és már meghalni készült. Szenvedései közepette Szűz Máriát hívta segítségül. Amikor egyik fogvatartója meghallotta Mária nevét, pogány létére rögtön szabadon engedte Margitot. Margit így beszél a műben erről a csodás eseményről: „Útmutatás híján, míg kínnal a félelem eltölt / Ajkaimon hangzik Mária drága neve. / S a jószívű úr e nevet meghallva elámul / S hit nélkül jámbor lesz a pogány szaracén.” (*Expers consilii timor interiora dolore / Dum replet, in labiis sancta Maria sonat. / Virginis ad nomen dominus stupet ille benignus, / Et pius efficitur ethnicus absque fide*, v. 185. skk.). Szűz Mária neve hallatára tehát még a pogány ember is jámborrrá vált, és Margit ismét kiszabadult a Szűz közbenjárására.

4c. Margit lakiszi fogsága után a pusztába menekült, nehogy újra fogságba essen. Reményvesztetten bolyongott, egy szelet kenyér volt csak nála, ruhája a fogságban viselt zsákruhája, egyetlen vagyona pedig zsoldároskönyve volt. Útja során találkozott egy muszlim katonával, aki elragadta tőle zsoldároskönyvét. Csodálatos módon azonban a szaracén nem bántotta Margitot, hanem megengedte, hogy távozzon, sőt miután megnézte a kis könyvet, visszahívta, és a lábaihoz borult. Margit így emlékezik meg erről az eseményről: „Erdőt pillantottam meg, s szélén szaracén állt, / S ím közelebb érve könyvemet elveszi ő. / Távoztam szomorún és már messzebbre értem, / Ám odahívott még, s lábam elé leborult. / Bánta nagyon tettét, így hát odaadta a könyvet. / Ily jóindulatú miért lehetett vajon ő?” (*Haud procul aspicio silvam silveque sub hora / Stat Parthus, psalmos vi rapit iste meos. / Tristis discedo sed cum iam longius essem / Me vocat et pedibus volvitur ille meis. / Penitet et facti valde redditque libellum. / Sed tam devotus barbarus unde mihi?* v. 133. skk.). Isten segítségével Margitnak

⁵⁹ BRODMAN (1998) 15–20.

nem esett bántódása a pusztában, bár tizenkét gázlón is át kellett kelnie. Ez a táj is biblikus, Margit élményei az ószövetségi választott nép pusztai vándorlását idézik fel. Margit életének talán legcsodásabb élménye, amikor a sivatagi viszonyokat nem ismerve lefeküdt a földre, és még zsákruháját is levette magáról, hogy legyen mire lefeküdnie. Isten azonban gondoskodott róla, és amikor felébredt, szőrmebundához hasonlatos hótakaró fedte be testét és a föld meleg levegőt bocsátott ki magából: „*Éjszaka álmomból éjfél tájban riadok fel, / S íme a testem szép hótakaró fedi be. / Bár csodadolgot mondok, mégis igaz, a talajból / Gözfelhő szállt fel.*” (*Evigilans media iam demum nocte peracta, / Allevo formoso vellere tecta nivis. / Mira loquor, sed vera tamen, dum surgo vaporem / Reddit humus.* v. 128. skk.). Isten ezzel megóvta őt attól, hogy megfagyjon és tisztaságát is megvédte. Több szentéletrajzban is találunk hasonló motívumot. Méridai Eulália, a IV. században vértanúhalált halt szűz a keresztényüldözések idején önként jelentkezett a hatóságoknál, hogy megvallja keresztény hitét. Aurelius Prudentius Clemens (348–410) költeménye szerint a katonák levetkőztették, és válogatott kínzásoknak vetették alá, majd testét az utcára vetették. Csodálatos módon azonban testét hó borította be, ami elrejtette meztelenségét (*ecce nivem glacialis hiems / ingerit et tegit omne forum, / membra tegit simul Eulaliae / axe iacentia sub gelido / pallioli vice linteoli*).⁶⁰ A III. században élt Szent Borbála vértanúszűz, bár pogány apja toronyban, elzárva nevelte, kereszténnyé lett. Amikor mindez kiderült, kegyetlenül megkínozták, de nem tudták megtörni. A legenda szerint, amikor ruhátlanul ki akarták pellengérezni, egy angyal fényes lepellel takarta el Borbála testét (*descendit angelus domini operiens eam stola candida*).⁶¹ A III. századi Szent Ágnes vértanúszűzzel is hasonló csoda történt a *Legenda Aurea* szerint. Megtérése után nem akart feleségül menni a pogány Sempronius prefektus fiához, ezért levetkőztetve bordélyházba vitték, a haja azonban olyan hosszúra nőtt, hogy az egész testét befedte (*Tunc praefectus iussit eam exspoliari et nudam ad lupanar duci. Tantam autem densitatem capillis eius dominus contulit, ut melius capillis quam vestibis tegeretur*).⁶² Isten tehát megóvta ezeket a szüzeket a szégyentől, és csodálatos módon eltakarta testüket, hogy megóvja tisztaságukat. Froidmont-i Tamás minden bizonnyal tudatosan vette át ezt a motívumot is a számára jól ismert szentéletrajzokból, hogy ezzel is Margit tisztaságát hangsúlyozza és védelmezze. Margit bár nem lett vértanú, hitéért mégis rengeteget szenvedett (*Capta iugo tristi trador pro nomine Christi, / Qui sibi mancipium me facit esse pium*, v. 63. sk.), azonban nem

⁶⁰ Prudentius, *Liber Peristephanon. Hymnus in honorem Passionis Eulaliae Beatissimae Martyris* 142–156 (THOMPSON).

⁶¹ Jacobus de Voragine: *Legenda Aurea. De Sancta Barbara* 898–902 (GRÄSSE).

⁶² Jacobus de Voragine: *Legenda Aurea: De Sancta Agnete virgine* 113–117 (GRÄSSE).

tudták megtörni, mindvégig hűségesen kitartott kereszténységében, ahogy azt a műben is megvallja: „*Állhatatosságom nem törhették meg a kínok, / És a töretlen hit győzedelemre jutott.* (Nullis tormentis cedit constantia mentis, / Victrix semper erit inviolata fides. v. 65. sk.). Ezáltal hasonlónak válhatott az ókeresztény vértanúszüzekhez.

Összegzés

A fenti elemzés során feltárt irodalmi áthallások és párhuzamok alapján Froidmont-i Tamás olyan biográfiát írt, amely voltaképpen hagiográfiának tekinthető. A szerző tudatosan törekedhetett arra, hogy a bibliai utalásokkal és párhuzamokkal, a legendás és csodás elemekkel, valamint a szentéletrajzokból átvett párhuzamokkal szinte szentként ábrázolja nővérét, Margitot. Az lehetett ezzel a célja, hogy nővére hírnevét és becsületét helyreállítsa és megvédje, ugyanis a muszlim fogságból hazatérő nőket megbélyegezték és tisztátalannak tartották. Margit számára az egyetlen remény a kolostori élet volt, ezért a litterátus fivére írói tehetségéhez folyamodott, hogy – vélhetően irodalmi patrónusa előtt is támogatást nyerve – kieszközölje nővére számára a kolostorba való belépést és az ottani megmaradását.

Felhasznált irodalom

ALLEN, Susan Jane (2017): *An introduction to the crusades*. University of Toronto Press, Toronto

ASBRIDGE, Thomas (2021): *Die Kreuzzüge – Der Krieg um das Heilige Land*. (Ford.) S. Held, Pantheon Verlag, München

BRODMAN, James William (1986): *Ransoming Captives in Crusader Spain: The Order of Merced on the Christian-Islamic Frontier*. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania

DENIS DE SAINTE-MARTHE (1751): *Gallia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa* Vol. 9. Coignard, Paris

DOLHAI Lajos (2001): „A zarándoklat teológiája”. *Vigilia* 3, 176–82

FEDELES Tamás (2015): *Peregrini – A középkor jámbor utazói*. Kronosz Kiadó, Pécs

FERRARI, Michele C. (2008): „Opus geminum”. In: *Dichten als Stoff–Vermittlung: Formen, Ziele, Wirkungen. Beiträge zur Praxis der Versifikation lateinischer Texte im Mittelalter*. (Hrsg.) P. Stotz – Ph. Roelli; Chronos–Verlag; Zürich

GERGELY Jenő (1982): *A pápaság története*. Kossuth Kiadó, Budapest

GILLINGHAM, John (2002): *Richard I*. Yale University Press, New Haven

GRASSE, Johann Georg Theodor (1850): *Jacobus de Voragine, Legenda Aurea. Vulgo historia Lombardica dicta ad optimorum librorum fide*. Libraria Arnoldiana, Lipcse

GYÖRKÖS Attila (2000): „Isten békéje és treuga Dei a 11. századi Franciaországban”. *Aetas* 15.3; 62–75

HAAG, Herbert (1989): *Bibliai Lexikon*. (Ford.) Ruzsiczky É., Szent István Társulat, Budapest

HODGSON, Natasha R. (2007): *Women, Crusading and the Holy Land in Historical Narrative*. The Boydell Press, Woodbridge

HUNYADI Zsolt (2011): *A keresztes háborúk világa*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft, Debrecen

HUNYADI Zsolt (2020): „A szent háború, avagy a keresztes hadjáratok vallási motivációi”. In: Pósn L. – Veszprémy L. – Isaszegi J. (szerk.) *Vallásháborúk, felekezeti konfliktusok Európában és a közeli térségekben az ókortól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 54–67

JASPERT, Nicolas (2006): *The Crusades*. (Ford.) Ph. Jestice; Routledge, New York

KLANICZAY Gábor (szerk. 2005): *Európa ezer éve – A középkor I*. Osiris Kiadó, Budapest

KORONDI Ágnes (2005): „A *Liber de modo bene vivendi* szerzősége és szövegkörnyezetei a késő középkori magyar nyelvű kolostori kódexirodalom tükrében”. *Erdélyi Múzeum* 67/3–4, 156–164

KRUEGER, Derek (2013): *Writing and Holiness: The Practice of Authorship in the Early Christian East*. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania

MAIER, Cristoph T. (2004): „The Roles of Women in the Crusade Movement: a survey”. *Journal of Medieval History* 30, 61–82

MORRISON, Susan Signe (2016): *A Medieval Woman's Companion*. Oxbow Books, Oxford

NICHOLSON, Helen J. (2008): *Women and The Crusades*. Hereford Historical Association, Hereford

RILEY-SMITH, Johnatan (2008): *The Crusades, Christianity, and Islam*. Columbia University Press, New York

RUNCIMAN, Steven (2002): *A keresztes hadjáratok története*. (Ford.) Bánki V. – Nagy M. Zs., Osiris Kiadó, Budapest

SCHMIDT, Paul Gerhard (1986): „'Peregrinatio periculosa': Thomas von Froidmont über die Jerusalem-fahrten seiner Schwester Margareta”. In: *Kontinuität und Wandel: Lateinische Poesie von Naevius bis Baudlaire. Franco Munari zum 65. Geburtstag*. (Hrsg.) U. J. Stache – W. Maaz – F. Wagner; Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 461–485

THOMPSON, Henry John (1949): *Prudentius*. Vol. II. Harvard University Press, London

UJHÁZI Lóránd (2017): „Az 'igazságos háború' tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál”. In: Göcze I. (szerk.) *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 21–40

ZÖLLNER, Walter (1980): *A keresztes háborúk története*. (Ford.) Jólesz L., Kossuth Könyvkiadó, Budapest

Thomas de Froidmont: Odoeporicon et pericula Margarite Iherosolimitane⁶³

fol. 53^r Odoeporicum et pericula Margarite Iherosolimitane, in Anglia concepte, Iherosolimis nate et in ordine Cisterciensi Consummate in Francia, in monasterium Virginum, cui nomen Monasteriolum, Laudensis dioecesis.

A Christo iam Domino prosaice sumat exordium, quod lege metri decernimus in eiusdem Dei nostri preconium terminandum. Prosa simul et metro uti opere pretium visum est, quia varia delectant et identitas est fastidio. Ipsa etiam materia, que pre manibus est, ormesta prova . . . tur ideoque versibus elegiacis exaranda, sicut et historia Iob, que teste Iheronimo apud Hebreos metro, rithmo prosaque contexta est. Ipsum quoque psalterium... lirici a composuere pedes. Dico ergo et iuxta . . . logicos, qui finaliter bonus est, ploret in omnibus, utique placuit et David, sive metrice psallendo sive coram Domino persaltando non propter psalmum aut saltum, sed propter affectum. Forsitan et libellus iste, etsi non ob sui venustatem, at propter scribentis tamen devotionem displicere non poterit. Non est magnopere curandum, iocune an serio, metro an sine metro veritas elucescat, dummodo rudes erudiantur, hebetes et lippi ad mere lucis splendorem, utrique que agenda sunt, videant, donec paulatim et quasi gradatim fide proficientes, armati et precelestium (?) exemplis animati, ad implendum, que viderint, convalescant.

Igitur exempli gratia stili remedio personam mundo restituimus, que mortem prevenit moritura, iam mundo mortuam, dicente Augustino qui ante mortem non moritur, male mortuus est. Vixit itaque ab ineunte etate in laboribus (fol. 53) plurimis, in mortibus frequenter, periculis fluminum, periculis latronum, sicut in laborum suorum chatalogo meminit strenuus ille monachus. De quibus infra metro aliqua latius explicanda favente Deo

⁶³ SCHMIDT, Paul Gerhard (1986): „Peregrinatio periculosa’: Thomas von Froidmont über die Jerusalem-fahrten seiner Schwester Margareta”. In: *Kontinuität und Wandel: Lateinische Poesie von Naevius bis Baudlaire. Franco Munari zum 65. Geburtstag*. (Hrsg.) U. J. Stache – W. Maaz – F. Wagner; Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 461–485

proposuimus, que fidei et moribus honestis in aliquo emulande virtutis emolumentum sint. Ecclesiastes «Da», inquit, «occasionem sapienti et sapientior erit»..

Sciendum itaque est ancillam Christi, de qua nobis sermo, apud Anglos Deyros haud procul ab Umbro flumine magno, ubi, ut Flaccus ait, fertilis frugum pecorisque tellus aucupio, venatione, piscatu opulentissima est, fuisse conceptam; inde matris in utero, patre comitante, advectam Iherosolimam, ibique natam in loco, ubi steterunt pedes Domini. Egregia terrarum omnium terra, ubi Domini Domini exitus mortis et prophete mortui sunt. Itaque in Occidente, ut dictum est, concepta et in Oriente nata, postquam dies purgationis matris sue completi sunt, utriusque parentis ope et opera per varios casus et discrimina multa ad solum geniale redimitur, ubi et adolescentie tempora peregit in pago Beverlaco, gentis illius emporio, tum pro negotiantium frequentia, tum pro loci libertate celeberrimo. Continentur enim ibi eiusdem patrie patroni sancti, scilicet Ioannis quondam Eboracensis archiepiscopi, reliquie, ut meminit ab eo presbyter ordinatus Beda Venerabilis in gentis illius historia, sepultum eum perhibens in Sylva Deirorum. Unde etiam in summa devotione locum venerantur indigene adeo, ut infra ban leugam, id est banum leuge, reis et fugitivis in publicum deputetur asilum. Hic autem adolescentie complevit annos, et adulta baiulans sibi crucem, ut Christum Christiana sequeretur, pergere profecta (?) est in transmarina. Quid plura? Veniens Hierosolimam (fol. 54) capta est et captivata est cum Iherosolimis, Saladino tunc Orientalibus imperante. Itaque data pro se redimenda modica, que supererat, pecunia evasit. Cumque ad Lachis civitatem, quasi loca secure, confugisset cum peregrinorum caterva sibi coniuncta iterum capta pro confessione Christi et vinculis addicta per menses quindecim... His ergo completis diebus in purificatione Beate Marie Virginis mediante cive Tyrio christianissimo cum concaptivis omnibus redempta est. Inde per heremum vastissimam transmigrans venit Antiochiam ad sepulcrum Beate Margarite vota persolvens et post paululum ab exercitu Saladini cum Antiochenis obsessa est, sed miserante Deo gentilibus fugatis Christianis concessa est victoria. Ibi peremptorum spoliis iam (?) ditata ad Tripolim festinat, ubi prede patuit et fere carceri mancipata est. Consilium tandem (?) fuit ad Acharon venire, et quod orta est contentio inter principes, regem scilicet Francorum et regem Anglorum, qui subiugata sibi Cipro insula Tholomaydam advenerat, cumque coesse vix sustineret necdum aliis subesse, egre admodum tulit collegam alterius exercitum tamquam proprium edictis parere suis voce preconaria per medium castrum sollicitantem. Turbata hac similitate principibus turbatur etiam, ut assolet, ignobile vulgus. Tandem tot et tantis per terra (?) incommodis ad suos remeare disposuit Sunamitis nostra, navemque ascendens pe^rtransiit

de gente in gentem, per terras et mana, ut merito iuxta Isidorum a mari Margarita nominatur, que nondum nata mare bis transiens, immo mana novies postmodum transfretavit, omnia, que habuit, mittens in gazophylacium, duo videlicet minuta, corpus et animam pro Christo exponens vento et mari. «Qui perdiderit animam suam propter me», ait Dominus, «Inveniet eam»; ideoque quoadusque vixit, animam suam perdere non cessavit, ne perderet in eternum. Primo quidem (fol. 54^v) in remote ac molestissime peregrinationis afflictione, demum involuntaria subiectionis abiectio Deo immolans abominationes Egiptiorum, secundum ordinem Cisterciensem conversando, germani fratris fratris exemplo provocata atque piissimi Claromontensium et Blesensium Comitis Ludovici liberalitate negotium procurante, ut vite secularium valefaciens, velut gemma inclyta de luto luci reddita, Marie Margarita ministret. Merito quidem, per Mariam enim semel et secundo, miraculo satis evidenti erepta est de manu tribulantis. Sed ista hic in prohemio capitulatim tetigisse sufficiat sicut et alia horum similia, que ordinanda nequimus et ordinanda metro iudicavimus. Ingressa est igitur monasterium Virginum, cui nomen est Monasteriolum, in episcopatu Laudunensi, conversa, ibique per annos duodeviginti conversata est, frequenter- atque fortiter salutando Mariam, que multum laboravit in nobis maxime quando ipsius animam mortis Christi amaritudo amarissima pertransivit. Unde satis probabile est, filii gloriam cum matre non tam communem esse quam eandem. Equidem cum sit una passio Marie cum Christo, una caro, spiritus unus, ex quo ei dictum est, Dominus iterum Inseparabiliter perse . . . it promissum ei donum. Sane in ipso calce opusculi, ut sit iuxta Isaiam «fructus eius in cacuminibus eius», ne quis sine fenore simplicem legat historiam ex rerum circumstantia occasione nacta, lectoris emolumento provisum est. Unde ex promptuario Domini suffragia . . .nd... inserui patrum sententiis in unum exactissima diligentia redactis, illis dum sequor, que . . . plus in exortando ponderis consequentie et eruditionis medulle, que preferre (?) videbantur et hoc lege (?) metri.

Siquidem quod metro capitur, melius citiusque tenetur, sicubi vero, ut in metro assolet, obscuritatis aliquid inciderit, (fol. 55^r) necessaria in margine parastessis breviter explanabo. Que autem scribuntur, ex eius ore, de qua referuntur, accepi; calvi ratus, ut Sallustius ait, si dubia pro certis exponerem, ne forte nostra legens in angulo sicophanta in publico roderet et rideret, sincerum cupiens vas incrustare, in electis maculam querens, in scirpo nodum. Da veniam, lector, non defendo, sed reprehendo, quod marmoreum parietem luto

superinduxerim, involvens sententias sermonibus imperitis aut cassa munia (?) expolitis.
Perspicuum est, quod ... a...ne est et penitus (?), dum delectat, insidet, maxime ubi iuxta
Platonem verba rebus cognata procedunt.

Velut autem aureis positus in canistris concolor metallo favus alludat comestoris avidi
palatum pariter et aspectus geminata voluptate reficiens, itaque rei geste seriem versibus
ritmisque prosequi elegiacis scriptor, sed poeta rudis, adnisi.

Explicit prefatio Domini Thome Anglici monachi Frigidi Montis Ordinis
Cisterciensis, qui fuit unus ex comitibus et sociis Sancti Thome Cantuariensis
Archiepiscopi, dum exularet in Francia.

fol. 55^r. Incipit liber eiusdem Thome, qui dicitur pericula Margarite Iherosolimitane, sororis
sue, quem metricè composuit ad laudem Dei et ob amorem dicte sororis sue.

Que nuper didici, referam prece victus amici;

«Dic», ait «ignota sive legenda nota!»

Publica privatis quia prestant, ergo gratis,

Quod non celari debuit, immo dari.

5 Non vacat a tristi pena laus obruta Christi,

fol. 55^v Hinc est cura mihi gesta referre Dei,

Si possum recte, si non, quocumque modo rem

Aggredior, Christus hoc ducat, ergo sequor.

Dura pati, Christe, pro te liber admonet iste;

10

Scriptoris messes sit sine fine quies.

Cum minus accepta fuerit, rudis hec et inepta

Lectio nostra, suo corrigat ille stilo,

Historie pars prima nitet novitate stupenda;

Que magis edificent, optima fine latent.

15

O Margarita, fastus sit tibi vita

Penis attrita, dic, precor, an sit ita.»

«Est ita», prorsus ait, «fama res maior habetur:

Ut concepta fui, protinus exul eram.

Bis non nata maris undis committor amaris

20

Nam motus pelagi terque quaterque tuli.

Mox ut concipior, Anglorum gente relictā

Iherusalem tendit sanctus uterque parens.

His honerosa comes materno deferor alvo,

Post menses aliquot urbs sacra finit iter.

25

Et dum vota pater pia solvit, nascor ibidem.

Lactens Anglorum transvehor ad patriam.

Forte die quadam, dum pascua lata subimus,

Nos lupus aggreditur, cedis amore ferox.

Quem pater ut vidit ad me procedere velle,

30 Pro me sollicitus, vimque dolumque parat.
Tres simul imbelles, ego parvula, mater, asellus,
Qui me gestabat, cogimur ire metu.
Stat pater intrepidus et vellit ab arbore ramum,
fol. 56^r Quem tamquam ludens post sua terga trahit.
35 Cum lupo accedit, tirsum movet; ille recedit
Nec quemquam ledit, sed fugit atque redit.
Dira fames ... fit finis amena,
Et sua delusus tendit ad antra lupo.
Carpimus ergo viam, recipit nos Anglia fessos;
40 Hinc pater in patriam migrat et astra petit.
Ad natale solum grandis iam facta revertens
Cum, tunc Hierusalem capta, dolenda gemens,
Hic obsessa manens spatio ter quinque dierum,
Impleo pro posse seva virago virum.
45 Assimilata viro galeam gero, menia giro,
In cervice lebes cassidis instar habet.
Femina fingo virum, tophus pretendo saphirum,
Plena metu disco dissimulare metum.
Estus erat, nec erat requies pugnantibus; ergo

50 In muro fessis pocula trado viris.

Et venit ecce mole mihi petra simillima mole,

 Cuius fragmento cesa cruore fluo.

Sed cito sanatur, cui mox medicina paratur,

 Vulnus, sed Signum vulneris usque manet.

55 Cumque dies festus aderat sine carmine mestus,

 Michael alme, tibi, quid nisi terror ibi?

Nam mox post pactum miserandi foederis actum

 Hosti subiectus fit sacer ille locus.

Capta, bisantheos aliquot quia solvo, relaxor,

60 Estque redemptorum iuncta caterva mihi.

Tendimus inde Lachis illic loca tuta putantes,

 Quo cunctos mecum vincula dira domant.

fol. 56^v Capta iugo tristi trador pro nomine Christi,

 Qui sibi mancipium me facit esse pium.

65 Nullis tormentis cedit constantia mentis,

 Victrix semper erit inviolata fides..

Cogor ad indigna: lapides lego, congero ligna;

 Iussum si renuo, concita cesa luo.

Verbera dira, minas, estus simul atque pruinas

70

Tristis sustineo, compede vincta fleo.

Ut doleant artus, cogit labor et cibus arctus,

Fervida longa dies, rara brevisque quies.

Hec ergo dum tolero, bene posse mori prece quero,

Sed miserante Deo libera mox redeo,

75

Et mecum capti victi quoque bis duodeni.

Ordine, quo res sit gesta, referre libet.

Inter captivos vinctus collega sacerdos

Exstitit, hic doctus lege timensque Deum.

Exemplis semper, sic et sermone frequenter

80

Pro Christo docuit queque ferenda fore.

«Dura quidem patimur, ait, et miseranda, sed esto;

Ad tempus prestat quam sine fine pati.

Hoc vite genus est horrende mortis imago,

Solamen miseris sit cito posse mori.

85

Dura quidem patimur, sed culpis debita nostris;

Subveniet famulis sancta Maria suis.

Previa porta poli pietate polita parentis

Atque sui memorum traditur esse memor».

Hec ita dum loquitur, transacta nocte potitur

90 Voto quisque suo, quique redemptus abit.

fol. 57^r Meroris tanti finem faciens ypapanti,

Qua concessa quies, est veneranda dies.

Si queris scire, quis nos tunc fecit abire:

Nos redimit Tyrius vir bonus atque pius,

95 Cui puer optatus eodem tempore natus

Letitie summe maxima causa fuit.

Actis ter quinis hic mensibus est mihi finis

Luctus, iam dicte Virginis alma dies.

Tunc meus ille bonus fugere ad deserta patronus

100 Me monet atque docet, nam mora sepe nocet.

Inde recedo cito, pagos ac publica vito;

Cumque capi timeo, sola latenter eo.

Captive testis saccus pro tegmine vestis

Est mihi, cui desunt hinc color, inde calor.

105 Hic brevis atque levis vix naturalia celat

Et tamen est oneri, cui decor omnis abest.

Unicus iste comes est per deserta vaganti

Cum libro saccus, res mea tota fuit.

Panis me torta sustentat quinque diebus,
 110 Post quem radices sumo docente fame.

 Nil mihi de rebus humanis quinque diebus

 Confert solamen; ut queo, dego tamen.

 Anxia sola vagor, heremus patet undique lata,

 Insuper et bis sex pretereunda vada.

 115 Quid faciam? mortisne metu discrimina mortis

 Incurram? pontis spes mihi nulla manet.

 Ne redeam, mala me terrent experta; mancre

 Hinc vereor, ne sim preda voranda feris.

 Audax esse metu compellor, transeo primum; fol.57^v

 120 Ordine, quo primum, transeo cuncta simul.

 His ita completis cum sole ruente soporem

 Appeto, fessa nimis menbra quiete fovens.

 Stratum prebet humus, flectenti gramine mollis,

 Hunc heremita rudis gaudeo nacta locum.

 125 Gleba caput recipit sacco, quem detraho, tectum,

 Nam mihi, quo tegerer, nil nisi saccus erat.

 Evigilians media iam demum nocte peracta

 Allevio (?), formoso vellere tecta nivis.

Mira loquor, sed vera tamen, dum surgo, vaporem

130 Reddit humus. nivibus quis calor, unde vapor?

Preterit Aurora, festino per avia, temptans

 Urbis ad Antiochi posse venire loca.

Haud procul aspicio silvam silveque sub hora

 Stat Parthus, psalmos vi rapit iste meos.

135 Tristis discedo, sed cum iam longius essem,

 Me vocat et pedibus volvitur ille meis.

Penitet et facti valde redditque libellum.

 Sed tam devotus barbarus unde mihi?

Inde viam monstrat. gaudens contemno laborem,

140 Portus Antiochi proxima tecta peto.

Hic dum lucra sequor, nautarum diluo vestes,

 Stansque super litus, in mare lapsa cado.

Extrahor a nautis, sed pellicium perit unda

 Infectum, quod ibi nuper adepta fui.

145 Milia per quinque distabat portus ab urbe;

 Nec mora, pro votis urbis amena peto.

Dum moror hic, gentilis adest exercitus ingens,

 Qui me Hierosolimis ceperat, ecce dolor!

fol. 58^r At princeps cunctanter agens negat esse timendum,

150 Arma, viros, victum sufficienter habens.

Impatiensque more subito procedit in hostem;

 Dum fugat atque ferit, gens mala tota perit.

Bello completo victor redit agmine leto

 Atque triumphanti plausus ubique sonat.

155 Iam rebus plena, dives sum, nuper egena;

 Sed mihi prosperitas non solet esse diu.

Haud procul a Tripoli casus ignara fateri

 Exterior misera, que mala casus habet.

Causa nescio qua, dum pontem transeo, cerno

160 Cultellum longi cuspidis ante pedes.

Hunc ibi perdiderat oleri studiosa lavando

 Femina, quem leta sumo forumque fero.

Servus adest, qui me circumvenit arte dolosa,

 Hic gentilis erat, doctus ad omne malum.

165 Mercari se velle refert, divertit ad edem

 Principis et noto pervia porta patet.

Subsequor intrantem, post primam portam secunda

 Nos recipit, necnon tertia, quarta quoque.

Demum respicio, nec iam licet ire retrorsum,

170 Nam mox clausa mihi ianua queque fuit.

Ingrediens aulam dominis cenantibus adstat;

Ethnicus, ut didici, dives uterque fuit.

Alter inhumanus solo me lumine terret,

Alter blanditur compatiensque mihi.

175 Oblatos contemno cibos et iussa sedere

Abnuo, iam metuens mortis adesse diem.

Quam miseranda, putas, mihi mens erat undique pressa

Penarum stimulis, quas metus ipse parat.

fol. 58^v Tot mala sustineo, quot mox formido subire;

180 Sic vixisse diu mortis imago foret.

Et quid agam? volo nec valeo divertere quoquam;

Extat ubique cliens, ianua nulla patet.

Omnia me terrent, vultus et verba loquentum,

Cum mihi sit nota Parthica lingua minus.

185 Expers consilii, timor interiora dolore

Dum replet, in labiis sancta Maria sonat.

Virginis ad nomen dominus stupet ille benignus

Et pius efficitur ethnicus absque fide,

Conveniensque suos super hoc ait: «Ecce Mariam

190 Clamitat>, — hincque meum me iubet ire locum.

Displicet hoc domino nequam. que cura! quid inde?

Egredior. grates, Virgo Maria, tibi!

Capta Lachis per te sum libera, constat aperte;

Hic quoque sicut ibi laus sit honorque tibi!

195 Subiugat interea Cyprum rex Anglus et inde

Regem Francorum trans mare Victor adit.

Invidiam res gesta parit. peccatur utrinque;

Nec dominum patitur iste, nec ille parem.

Dum cupit absque pari cunctis solus dominari,

200 Pax perit, exoritur factio, turba gemit.

Turbine turbatur isto procul hospita tellus;

Vivere me peregre tedet, abire libet.

Esse diu peregre, rarus, qui non ferat egre.

Est cognatus amor, cui loca nota placent

205 Post varios casus viteque pericula tanta

Hinc festino patris posse videre domum.

Que procul absenti Scotorum defero genti,

Vir sacer Andrea, suscipe vota mea.

fol. 59^T Per loca sanctorum, te, Iacobe sancte, revisens

210 Romam preteriens visito, mesta quidem.

Insidias etenim latronum passa famemque,

Hinc rebus nudor, inde salutis ope.

Unica spes superest, germanum querere fratrem,

Qui sicut frater, sic et alumnus erat.

215 A me nutritus, undenis me minor annis,

Quem tenerum soleo ferre, referre scolis.

Hunc investigans, Francorum finibus ecce

Audio iam monachum. Francia, te repeto.

Belvacum veniens, ubinam sit, sciscitor. inde

220 Monstratur Fres mons, quo manet ille, locus.

Inventus tandem, que sim, vix credit, et aio:

Hoc nomen matris et patris illud erat.

Tres pueros una mater concepit ... una

Quos baptisma lavat, Christus ad astra levat.

225 Quid dubitas? illa genuit nos dicta Sibilla,

Hec nobis mater et fuit Hulno pater.

Sint procul a penis, celis fruantur amenis,

Cum sit uterque reus, parcat utrique Deus.

His intersignis credit, lacrimamur uterque;

230 Casus pando meos, meque loquente gemit.

Post hec hortatur mundi contemnere vitam;

 Que reddat monacham, me docet ille viam.

Pro me sollicitus, qua possim degere vita,

 Ut monacham faciat, dicere cepit ista:»